

Отримано: 10 вересня 2020 р.

Прорецензовано: 18 вересня 2020 р.

Прийнято до друку: 21 вересня 2020 р.

e-mail: baranniklb@gmail.com

DOI: 10.25264/2311-5149-2020-18(46)-85-89

Соломка Я. А., Тидір Н. І. Податкова політика України в умовах економічної нестабільності: аналітичний огляд. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острогор : Вид-во НаУОА, вересень 2020. № 18(46). С. 85–89.

УДК:347.73:336.225.673(477)

JEL-класифікація: H21-H25

Соломка Яна Анатоліївна,

*аспірант кафедри соціального забезпечення та податкової політики
Університету митної справи та фінансів*

Тидір Наталія Іванівна,

*здобувач наукового ступеня кандидата економічних наук
ВНЗ «Національна академія управління»*

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

У статті розглянуто основні результати податкової політики України в 2017–2019 рр. Проаналізовано податкові надходження в бюджет держави, обґрунтовано їх економічне значення для економіки країни. Визначено коефіцієнт ефективності використання податкових пільг в Україні. Доведено, що найбільш ефективно використовуються податкові пільги у фінансовій та страховій діяльності, промисловості, будівництві, неефективно – у галузі освіти та охорони здоров'я. Це свідчить про доцільність зменшення кількості і величин податкових пільг в цих областях. Запропоновано напрями вдосконалення податкової політики України.

Ключові слова: податки, політика, бюджет, податкові пільги, ефективність.

Соломка Яна Анатольевна,

*аспірант кафедри соціального забезпечення та податкової політики
Університету таможенного дела и финансов*

Тыдир Наталья Ивановна,

*соискатель ученой степени кандидата экономических наук
ВУЗ «Национальная академия управления»*

НАЛОГОВАЯ ПОЛИТИКА УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ: АНАЛИТИЧЕСКИЙ ОБЗОР

В статье рассмотрены основные результаты налоговой политики Украины в 2017-2019 гг. Проанализированы налоговые поступления в бюджет государства, обосновано их экономическое значение для экономики страны. Определен коэффициент эффективности использования налоговых льгот в Украине. Доказано, что наиболее эффективно используются налоговые льготы в финансовой и страховой деятельности, промышленности, строительстве, неэффективно в области образования и здравоохранения. Это свидетельствует о целесообразности уменьшения количества и величин налоговых льгот в этих областях. Предложены направления совершенствования налоговой политики Украины.

Ключевые слова: налоги, политика, бюджет, налоговые льготы, эффективность.

Yana Solomka,

*PhD student at the Department of Social Security and Tax Policy,
University of Customs and Finance*

Natalia Tydir,

PhD student at the University «National Academy of Management»

TAX POLICY OF UKRAINE IN CONDITIONS OF ECONOMIC INSTABILITY: ANALYTICAL REVIEW

The article examines the main results of the tax policy of Ukraine in 2017-2019. The methodological basis of the study are the fundamental postulates of the liberal theory of effective tax policy, formulated by the famous economists A. Smith, A. Wagner and A. Laffer. The article uses general scientific research methods, in particular, analysis and synthesis, induction and deduction, the unity of the historical and the logical, statistical methods, generalization. The purpose of the article is to find out the state of modern tax policy in Ukraine and further prospects for its development.

The tax revenues to the state budgets of different levels are analyzed; their economic importance for the country's economy is substantiated. It was found that tax revenues make up the largest share (80%) of all state budget revenues and all local budget revenues (61%). The calculation of the coefficient of elasticity of tax revenues in relation to the selected indicators showed that a strong impact on the total amount of tax revenues to the consolidated budget of Ukraine has a change in household incomes and sales of industrial products. The coefficient of efficiency of using tax benefits in Ukraine has been determined. It has been proven that tax incentives are used most effectively in financial and insurance activities, construction, industry, and ineffectively in education and health care. This indicates the advisability of reducing the number and size of tax incentives in these areas. The directions of improving the tax policy of Ukraine are proposed. Among the most important are: socialization of taxes, tax incentives for innovative development and investment climate; introduction of differentiated rates of personal income tax; implementation of the principle of social justice of taxation; the introduction of differentiated rates of the environmental tax depending on the discharge of pollutants in a specific region of the country; an increase in trade quotas for the export of goods to EU countries etc. The research results can be used by the state tax authorities of Ukraine. The novelty of the study lies in the analysis of the effectiveness of the tax policy of Ukraine from the standpoint of its impact on socio-economic development in 2017-2019 based on the author's research methodology.

Keywords: taxes, politics, budget, tax incentives, efficiency.

Постановка проблеми. Успішний економічний розвиток України багато в чому залежить від податкової політики держави. Адже стабільна та раціональна податкова політика сприяє посиленню конкурентоспроможності країни на світових ринках, сталому економічному зростанню та підвищенню добробуту населення. Нині в Україні відбуваються складні соціально-економічні процеси, викликані системною трансформацією країни у бік розвитку ринкового господарства. Вони не могли не вплинути на методи податкової політики. Тривалий час податкова політика України була непослідовною, не завжди обґрунтованою й зрозумілою. Це не могло не позначитися на утворенні суттєвих фінансових проблем, які досі є актуальними. Сучасну економічну ситуацію слід охарактеризувати як нестабільну, що підтверджується постійними коливаннями темпів росту ВВП, інфляційними стрибками тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідні українські вчені: В. Андрущенко, Л. Баранник, І. Безпалько, А. Бойко, З. Варналій, Л. Воронова, С. Дегтярова, Т. Єфименко, Ю. Іванов, А. Крисоватий, Н. Кучерявенко, І. Луніна, В. Мельник, М. Пабат, В. Рибак, В. Синчак, А. Соколовська, О. Тимченко, В. Федосов, І. Чугунов, Л. Шабліста, К. Швабій – досліджують різні аспекти теорії й практики оподаткування в Україні.

Не дивлячись на численні публікації з питань податкової політики та їхню наукову цінність, її дослідження має поглиблюватися, адже податкова політика не може здійснюватися за «одним сценарієм». Економіка схильна до постійних впливів зовнішніх і внутрішніх факторів, і тому податкова політика як інструмент державного регулювання національної економіки повинна бути гнучкою і відповідати реаліям часу.

Мета статті полягає у визначенні стану сучасної податкової політики в Україні та подальших перспектив її розвитку.

У статті ставляться та вирішуються такі завдання:

- провести аналіз ефективності фіскальних процесів в Україні у 2017–2019 рр.;
- з'ясувати характер впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток країни у 2017–2019 рр.

Виклад основного матеріалу. Основою податкової політики держави є податки. Формування податкових надходжень до бюджету – процес ініціації, адміністрування та акумулювання податків із застосуванням інструментів фіскального тиску. Наслідки механізму мобілізації податкових надходжень та його ролі у наповненні доходів бюджетів відображаються в динаміці цих надходжень та їхньої частки у доходах відповідних бюджетів [1, с. 70].

Розглянемо динаміку податкових надходжень до бюджетів держави різних рівнів у 2017–2019 рр. За нашими розрахунками на підставі даних Міністерства фінансів України [2], податкові надходження становлять найбільшу частку з усіх доходів Державного бюджету України (далі – ДБУ). Так, у 2017 р. податкові надходження склали 627154 млн грн., або 79,1 % доходів бюджету, а в 2019 р. частка податкових надходжень збільшилася до 799776 млн грн і складала 80 % доходів бюджету, що на 0,9 % більше ніж у 2017 р. Розглянемо структуру податкових надходжень до ДБУ (табл.1). За даними табл. 1 у 2019 р., порівняно з 2017 р., відбулося збільшення податкових надходжень до ДБУ за податком на прибуток на 60 %; податком на доходи фізичних осіб (ПДФО) на 46,5 %; податком на додану вартість (ПДВ) на 20,6 %; акцизним податком (АП) на 13,9 %; рентною платою на 3,9 %. Отже, у доходах ДБУ переважали непрямі податки, їх частка у всіх податках за аналізований період складає у середньому 68 %, із них найбільша частка належить ПДВ – близько 47 %. Зростання в абсолютному вимірі й у структурному співвідношенні ПДВ, а також АП і мита зумовлено в кризових умовах посиленням фіскальної функції непрямих подат-

ків, що спричиняє збільшення податкового навантаження на споживання. Прямі податки в середньому за 2017–2019 рр. складають 32 %, найбільшу частку з них займає ПДФО.

Таблиця 1

Аналіз динаміки та структури податкових надходжень до Державного бюджету України за 2017–2019 рр.

Показник	2017		2018		2019		2019/2017	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн.	%
Податок на прибуток підприємств	66912	10,7	96882	12,9	107086	13,4	40174	60,0
ПДФО	75033	12,0	91742	12,2	109954	13,7	34921	46,5
ПДВ	313980	50,1	374508	49,7	378690	47,3	64710	20,6
Акцизний податок	108292	17,3	118852	15,8	123358	15,4	15066	13,9
Рентна плата	48661	7,8	45266	6,0	46747	5,8	-1914	-3,9
Мито	24542	3,9	27077	3,6	30086	3,8	5544	22,6
Збори на паливно-енергетичні ресурси	-12,1	-0,01	-6,2	-0,01	-0,3	0,01	11,8	-97,5
Інше	-10952	-1,4	-505	-0,07	3855	0,5	14807	-135,2
Всього	627154	100	753816	100	799776	100	172622	27,5

Джерело: складено на основі [2].

Зазначимо, що в Україні місцеві податки не виконують функції фіскального інструменту органів місцевого самоврядування. Розглянемо динаміку та структуру податкових надходжень до місцевих бюджетів України (табл. 2). З табл. 2 видно, що в структурі податкових надходжень до місцевих бюджетів найбільшу питому вагу займає ПДФО – від 55 % до 61,8 % за період дослідження. Певних змін зазнала структура доходів місцевих бюджетів через збільшення частки податкових надходжень, зумовлене зростанням в 2019 р. ПДФО на 53666 млн грн. (48,5 %), місцевих податків і зборів на 17793 млн грн (33,8 %), акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів збільшився на 813 млн грн (6,2 %) та інші податкові надходження зменшились на 13447 млн грн (32,2 %) порівняно з показником 2017 р. Рівень виконання податкових надходжень становив 111,4 % річного плану. Зауважимо, що до кола платників місцевих податків і зборів нині залучено абсолютну більшість жителів адміністративно-територіальних одиниць. Цьому сприяє застосування насамперед податку на нерухоме майно. Також зазначимо, що частка податкових надходжень у ВВП знизилася в порівнянні з 2017 р. на 0,4 % (1,5 %), відповідно відбулося зниження на 0,8 % (2,9 %) порівняно з показником 2019 р. Слід відзначити, що в умовах економічної нестабільності основним принципом формування доходів бюджету залишається фіскальна ефективність, що почасти пояснюється фінансовими труднощами.

Таблиця 2

Аналіз динаміки та структури податкових надходжень місцевих бюджетів України протягом 2017–2019 рр.

Показник	2017		2018		2019		2019/2017	
	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%
ПДФО	110653	55,0	135647	54,6	164319	61,8	53666	48,5
Акцизний податок	13156	6,5	13623	5,9	13969	5,3	813	6,2
Податок на прибуток підприємств	6485	3,2	8782	3,8	9944	3,7	3459	53,3
Місцеві податки і збори	52587	26,2	58902	25,6	70380	26,5	17793	33,8
Плата за користування надрами	1103	0,5	2878	1,3	3524	1,3	2421	219,5
Інше	17021	8,5	9982	4,3	3574	1,3	-13447	-79,0
Всього	201005	100	229815	100	265710	100	64705	32,2

Джерело: складено на основі [3].

Для аналізу зміни обсягу податкових надходжень до ДБУ під впливом ряду чинників застосуємо коефіцієнт еластичності податкових надходжень (1) [8]:

$$E_{\text{пн}} = \Delta y / e / \Delta x / x, (1)$$

де $E_{\text{пн}}$ – коефіцієнт еластичності податкових надходжень;

Δy – приріст податкових надходжень;

y – початковий обсяг податкових надходжень;

Δx – приріст фактору, що досліджується;

x – початковий обсяг фактору, що досліджується.

Динаміку факторів впливу на рівень податкових надходжень до Зведеного бюджету України протягом 2017–2019 рр. наведемо у табл. 3.

Таблиця 3

Динаміка факторів впливу на рівень податкових надходжень до Зведеного бюджету України за 2017–2019 рр.

Показник	2017	2018	2019	2019/2017	
				(+,-)	%
ВВП, млн грн (x_1)	2982920	3558706	3974564	991644	33,2
ВВП у розрахунку на 1 особу, грн (x_2)	70224	84192	94590	24366	34,7
Доходи населення, млн грн (x_3)	2652082	3219518	3699346	1E+06	39,5
Обсяг реалізованої промислової продукції, млн грн (x_4)	2153031	2508580	2480804	327773	15,2
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн (x_5)	8777	10573	12264	3487	39,7

Джерело: складено на основі [2; 3].

Аналіз значень коефіцієнтів еластичності податкових надходжень до Зведеного бюджету України в 2017–2019 рр. дозволяє зробити висновок щодо кількості відсотків, на які змінюються податкові надходження при зміні визначального фактору на 1 %. У середньому за цей період при зміні на 1 % ВВП (у фактичних цінах) (x_1) обсяг податкових надходжень до Зведеного бюджету України зростає на 1,79 %, що обґрунтовує висновок, що податкові надходження в цілому є еластичними, тобто їх обсяг збільшуються швидшими темпами, ніж обсяг ВВП. Необхідно зазначити, що при зміні на 1 % всіх інших виокремлених факторів (x_2 , x_3 , x_4 , x_5) коефіцієнт еластичності податкових надходжень до ДБУ перевищує 1,0, а саме становить 1,57 %, 2,47 %, 2,03 % і 1,54 % відповідно. Це доводить висновок щодо еластичності податкових надходжень по відношенню до обраних індикаторів. Найсильніший вплив на загальний обсяг податкових надходжень до Зведеного бюджету України здійснила зміна доходів населення та обсягу реалізованої промислової продукції.

Аналізуючи вплив зазначених факторів на обсяг основних прямих податків (ПДФО, прибутку юридичних осіб), з'ясовано, що коефіцієнт еластичності податкових надходжень від прямих податків є максимальним при аналізі факторів x_3 , x_4 – 2,27 % і 1,86 % відповідно. Аналогічні результати отримані при аналізі коефіцієнтів еластичності непрямих податкових надходжень (ПДВ і АП) до Зведеного бюджету України (коефіцієнт еластичності становить 2,26 % і 1,85 % при зміні на 1 % факторів x_3 і x_4 відповідно).

Проведене дослідження дозволяє констатувати, що основною метою податкової політики в останні роки є виключно додаткова мобілізація коштів до бюджету. Про це свідчить і питома вага податкових надходжень у ВВП країни, що протягом 2017–2019 рр. зросла на 0,04 % (з 21,14 % до 21,18 % відповідно).

Податкова політика України на сучасному етапі має кілька характерних проблем, в числі яких невідповідність рівня оподаткування фінансовим можливостям платників податків; запутаність нормативної бази й складність розрахунку бази оподаткування; слабкий контроль за ухиленням від сплати податків; слабка стимулююча функція суб'єктів господарювання через податки.

Важливим напрямом податкової політики нині є дотримання принципу фіскальної нейтральності та передбачуваності. У цілях створення стимулу для детінізації сірих зарплат розглядається можливість зміни структури податкового навантаження, а саме: можуть бути знижені ставки прямих податків і підвищені ставки непрямих податків [7].

Висновки. Головним вектором подальшого розвитку податкової політики має бути забезпечення економічного розвитку держави. Основними напрямками реалізації стратегії податкової політики держави мають стати: соціалізація податків [8], податкове стимулювання інноваційного розвитку та інвестиційного клімату; запровадження диференційованих ставок ПДФО з метою забезпечення поповнення бюджету та реалізації принципу соціальної справедливості оподаткування; запровадження диференційованих ставок екологічного податку залежно від скидів забруднюючих речовин у конкретному регіоні країни; перегляд у бік збільшення торгових квот на вивезення товарів у країни ЄС; запровадження відповідальності політичних партій за незабезпечення виконання програмних заходів щодо оподаткування.

Слід зазначити, що у процесі реформування системи оподаткування в Україні важливою проблемою є не лише високий рівень податкового навантаження, а й оптимальне поєднання прямих і непрямих податків. Непрямі податки хоч і зручні для фіскальних органів з позиції їх стягнення, однак їх сплата лягає тягарем на плечі кінцевого споживача. Тому переважання справедливих прямих податків дасть змогу уникнути негативних наслідків, як-от: зниження рівня життя більшості населення та подальший спад українського виробництва, продукція якого поки що має слабкі конкурентні позиції на світових ринках.

Література

1. Тимченко О. М., Сибірянська Ю. В. Фіскальні ефекти структурних зрушень у податковій системі України. *Економічний часопис XXI*. 2014. № 1–2 (1). С. 69–73.
Tymchenko, O.M., Sybirianska, Yu.V. (2014) Fiskalni efekty strukturykh zrushen u podatkovii systemi Ukrainy [Fiscal effects of structural changes in the tax system of Ukraine]. *Ekonomichnyi chasopys* [Economic journal], 1-2 (1), 69–73. [in Ukrainian].
2. Офіційні дані Зведеного бюджету України у 2017–2019 рр. (Міністерство фінансів України). URL: <http://www.minfin.gov.ua> (дата звернення: 15.10.2020).
Ofitsiyni dani Zvedenoho biudzhetu Ukrainy u 2017-2019 rr. (Ministerstvo finansiv Ukrainy) [Official data of the Consolidated Budget of Ukraine in 2017-2019 (Ministry of Finance of Ukraine)] <<http://www.minfin.gov.ua>> [in Ukrainian] (2020 october 15)
3. Офіційні дані про податкові надходження за 2017–2019 рр. (Державна казначейська служба України). URL: <http://www.treasury.gov.ua> (дата звернення: 15.10.2020).
Ofitsiyni dani pro podatkovii nadkhodzhennia za 2017-2019 rr. (Derzhavna kaznacheiska sluzhba Ukrainy) [Official data on tax revenues for 2017-2019 (State Treasury Service of Ukraine)]. <<http://www.treasury.gov.ua>> [in Ukrainian] (2020 october 15).
4. Слободянюк Н. О., Шикор К. І. Проблемні питання формування дохідної частини бюджету: сучасні реалії. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 15. 558 с.
Slobodianiuk, N.O., Shykor, K.I. (2017) Problemni pytannia formuvannia dokhidnoi chastyny biudzhetu: suchasni realii [Problematic issues of forming the revenue side of the budget: modern realities]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomik* [Global and national economic problems], 15, 558. [in Ukrainian]
5. Юрій С. М. Податкова система України: становлення та розвиток. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exeC21C (дата звернення: 17.10.2020).
Yurii, S.M. Podatkova systema Ukrainy: stanovlennia ta rozvytok. <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exeC21C> (17 жовтня 2020). [in Ukrainian]. (2020, October, 17).
6. Івашко О. А. Проблеми та напрями вдосконалення податкової політики України. *Наукові записки. Серія «Економіка»*. 2011. № 16. С. 38–42.
Ivashko O.A. (2011) Problemy ta napriamy vdoskonalennia podatkovoi polityky Ukrainy [Problems and directions of improving the tax policy of Ukraine]. *Naukovi zapysky. Seriia "Ekonomika"* [Proceedings. Economics Series], 16, 38-42. [in Ukrainian].
7. Науковий блог НАУ. Шляхи вдосконалення податкової системи. URL: <http://naub.oa.edu.ua> (дата звернення: 16.10.2020).
Naukovyi bloh NAU. Shliakhy vdoskonalennia podatkovoi systemy. <<http://naub.oa.edu.ua>>. (16 жовтня 2020). [in Ukrainian]. (2020, October, 16).
8. Баранник Л. Б., Піскова Ж. В. Державна податкова політика в Україні в контексті нової парадигми розвитку. *Стратегія розвитку України*. 2016. № 1. С. 36–42.
Barannyk, L.B., Piskova, Zh.V. (2016) Derzhavna podatkovai polityka v Ukraini v konteksti novoi paradyhmy rozvytku [State tax policy in Ukraine in the context of a new development paradigm]. *Stratehiia rozvytku Ukrainy* [Development strategy of Ukraine], 1, 36-42. [in Ukrainian].